

Recepciós olvasmányok

Ez év elején megszerkesztettem és utószavaztam egy idegen verseskönyvet.¹ (Az üzemmérnöknek képesnek kell lennie arra, hogy alkalomadtán maga is odaálljon még az esztergapad mellé.) Habár nem kifejezetten a szerző ellenében jártam el (no, természetesen!) mindazonáltal olyan elveket is érvényesítettem munkám során, amelyek – legalábbis azzal a kontúrossággal, ahogyan felvettem és aztán végigvittem őket – „áldozatom” eredeti elképzelései között nem szerepeltek... Ilyen körülmények között a kívülállónál valamivel személyesebb várakozásokkal nézek a kötet fogadtatása elé: ha már én alakítottam pontosan olyanná, amilyen lett, hát nem csekély mértékben a saját felelősségemet is éreznem kell recepciója alakulásában. Mintegy fél évvel az összeállítás megjelenése után átmeneti mérleget vonhatok most, különösen két recenzióra támaszkodva. Az egyik különösen rossz, a másik különösen kedvező értékelést ad a műről, *művünkről*.

„Fellinger Károly *Jancsi és Juliska* című műve állítólag eposz – kezdi az *Új Szó* hasábjain megjelent ismertetését Szászi Zoltán. – Eposzi kellékeket a legnagyobb jóakarattal sem találtam benne.”² Hát, ugye, azokat nem is igen kellett volna keresnie a kritikusnak. Lévéen Publius Ovidius Naso keretes költői elbeszéléseire emlékeztetve mindössze azt állítom az utószóban, hogy „afféle kvázi eposz a jelen mű is; csak keret nélküli, vagy ha »keretes«, hát az a keret a versek közötti üres helyek, az általuk megjelenített élettörténés hézagainak megannyi »kihagyása«, önkéntelen cezúrája”.³ Ezek után pedig elgondolkozom a szövegi „keret” mint olyan mibenlétén, főleg az adott felhasználási kreativitás, értsd: szabadság (szabad alkalmazás) szükségletei és kihívásai szerint. „*Keret*: a versek együttese, cselekményes végig-hajt(ód)ása a lineáris olvasás folyamatá(ba)n – mint önmaga, a szöveg-összesség kerete...” Mármint ha Szászi Zoltán nem találja azokat a fránya „eposzi kellékeket”, azért nem tudom vállalni a felelősséget. Az bizony az ő sara. Vagy a középiskolai tanáraé, aki az „eposzi kellékek” felsorolása mellett nem okította ki még a „kvázi eposz”

---

¹ FELLINGER Károly, *Jancsi és Juliska*, Dunaszerdahely, AB-ART Kiadó, 2014, 150.

² SZÁSZI Zoltán, *Képzavar, halmaz, elmélet* = <http://ujsoz.com/napilap/kultura/2014/05/22/kepzar-halmaz-elmélet>

³ FELLINGER i. m., 141.

kellékeinek felismerésére is! Persze, hogyan is gondolhatott volna a jámbor pedagógus arra, hogy jön majd egyszer egy Feller, mögötte pedig a szerző(jé)t ékként előre toló Szerkesztő-Zsávolya, aki évezredek irodalmi hagyományát fogja a feje tetejére állítani? (Amiként már maga Ovidius is Homéroszt egyébként, vagy nyolcszáz esztendő után.) Annyi tanulság mindenképpen legyen ebből, hogy a tanulást nem szabad a középiskola elvégzésével lezártnak tekinteni. S ha nem is egyetemen folytatjuk azt – amiként Szász Zoltán nem tette –, azért létezik még az önművelés is. Vagy csak az egyéni tájékozódás. Esetleg a megbírált mű utószavába belepillantva.

„Lírai vallomássorozat – teszi fel azután Szász a kérdést –, egy elhagyott férfi vergődése?” Mint az anyagot elég jól ismerő (ha nem is annyira, mint maga az alkotó), azt felelhetem erre, hogy ilyesminek nyomát sem találtam. A líra, persze, „vallomás” tartalmú dolog is, főleg azonban csak abban az értelemben, ahogyan azt Szász Zoltán középiskolai tanára elképzelhette. Vagy ahogyan talán Szász Zoltán, a költő a maga szépírói gyakorlatában elképzei. Az „elhagyott férfi” attitűdjéről pedig végképp nincsen itt szó. Úgylehet, Szász Zoltán „tud” csak valamit Feller Károly magánéletéről a szlovákiai magyar irodalom, illetve irodalmi élet kis nyilvánosságában? De ez olyasmi, amivel sem irodalmárnak, sem szerkesztőnek nem kell hogy dolga legyen, és ami a mű interpretációs szerkezetében nem képeződik le. (Valójában nem is szabad leképeződnie – bizonyos értelmezési dogmák, és nem a legrosszabb dogmák szerint.)

Szász a következőképp folytatja köztözködését: „a szerző (önállóan vagy szerkesztői segítséggel?) megkísérelte átformálni a már nyomtatásban eddig megjelent verseket, hogy más szerkesztésű, alkalmoszerű ötlettől vezérelt átirat legyen? Nem tudom.” Nem tudja, és mégis túlságosan sokat akar „tudni”... Mit neki egy Goethe elképzelése a vers mindenkor „alkalmi vers” mivoltáról, mit neki, hogy Ezra Pound ezzel a felszólítással él: „Make it new, make it alien!” Neki már az törvénytelen, jogtalan, hogy korábban is megjelentek már nyomtatásban a most kötetbe gyűjtött versek! Még inkább, ha már kötetben is esetleg. Az, hogy erről deklaráció szól – mint szerző és szerkesztő közösnek tekinthető nyilatkozata az együttesen végzett munkáról –, nem jut el a tudatáig. Csak vádol. Pedig csak egyértelmű, hogy a bejelentett szerkesztő ténylegesen *szerkesztési* munkát is végez?! „Feller Károly kötettervét – közlöm volt – két variációban kaptam meg [...]. Egy úgymond »bővebb« változat az *Alulnézet*, egy »szűkebb« pedig a *Sorslavór* címet viselte, miközben anyaguk gerince lényegében azonos volt. Mindkettő indokolhatónak tűnt fel ugyan előttem a tematika meg az írásokat összességében működtető szemlélet felől, én azonban mégis egy harmadik félét javasoltam szerzőnek és kiadónak. A *Jancsi és Juliska* felirat kifejezi, azazhogy átfogja a

kötet legfontosabb és legnagyobb számban szereplő (alapvető) témáját, hordozza legtöbbször és legmarkánsabban előbukkanó alakját (főalakjait), s ezen felül játékos-provokatívan rájátszik a magyar nyelvű költészeti hagyományra. Sőt, a Hagyományra.”⁴

Megkockáztatom, hogy annál erőteljesebb megrágásra, visszaforgatásra, átvizsgálásra, új összefüggésbe helyezésre ritkán kerül sor egy mai magyar verseskötet esetében, mint amit mi Fellingner Károllyal végrehajtottunk. Mint az utószóban is írom: „A szerkesztés során [...] valamennyi eddig elkészült, nyilvánosság elé került, ide sorolható darab átment a kezemen – miként magának a szerzőnek a kezén is, újarostálva –, és úgy a folyóiratközlésben, mint a már kötetben megjelentek közül is kerültek még ide szövegek az eredeti kötettervben szereplő jánososak mellé. Előfordul, hogy más címet kap most egy-egy vers, annak megfelelően ahogyan a szerkesztő kifigyelni vélte és felszínre hozni próbálta a fellingeri/»jánosi« címadás egynémely rejtekező sajátosságát. Ez egyebek mellett semlegesen diszkrét sokszor, és éppen ezzel ad stílust önmagának, egységesíti fel saját anyagát ebben a tekintetben is.”⁵ Szászi ennek ellenére vagy legalábbis *mindemellet* (elmenve) azt állapítja meg: „Úgy vélem, alapos átnézések, újraolvasások, értelmező elemzések híján ez a kötet enyhén szólva is felemásra sikeredett.”⁶

Hát, igen! Pontosan itt merül fel a szerkesztői felelősség kérdése. Voltaképpen nekem kell(ene) elvinnem a balhét az ötlet miatt, ha már annak az érvényesítését szorgalmaztam. Hiszen „koncepciója hibás” – állapítja meg a könyvről Szászi –, a versek női vagy férfi princípiumhoz csatolása ötletszerű, logikátlan. Gondosan figyelve a motívumokat, azt tapasztaltam, hogy azok át- és szétcsúsznak, önmagukat cáfolva...”⁷ No hiszen! Szászi és a „gondos figyelés”! Legfeljebb ha titkosszolgálatilag... A „szétcsúszást” kikérem magamnak. És Fellingnernek is. Az „átcsúszást” viszont igenis vállalom, mégpedig tervszerű „átcsúsztatásként”, átcsúsztatási programként. *Átcsúsztatási aktusok* sorozataként vagy egyenesen: tűzijátékaként! Ami egyébként Szászi elmosódóan felismerhető irodalomfelogásával is összevághat. Mert amennyiben tulajdonképpen csak az alanyi költő van, mint Sz. Z. „univerzumában”, úgy minden szólam és perspektíva és személyiség és „princípium”: egyetlen gyűjtőpontba igazodik. A szerző a legfőbb vagy, ha tetszik, a voltaképpen „egyetlen” figura és vélemény és felfogás és perspektíva. A Szerző, igen. No és a

---

⁴ Uo.

⁵ FELLINGER *i. m.*, 146-147.

⁶ SZÁSZI *i. m.*

⁷ Uo.

Szerkesztő – akár azonos a Szerzővel, akár különbözik tőle (mint ebben az esetben). Ezt mintha elviekben el is ismerné a kritikus, de csak elviekben, a gyakorlatban nem. „Az utószóban azt olvasom – méltatlankodik ugyanis tovább Szászi –, hogy volt szerkesztési logika. Ha volt, azt várná el, hogy bevegjem, amit kínál, elfogadjam a tévesen besorolt jancsi-motívumú verset női szerepre húzva. Míg néhány oldallal előbb vagy hátrább ugyanez a szerepkör és érzésvilág a férfié. Vagy besorolatlan, jelöletlen. Sem a Jancsi-, sem a Juliska-versekhez nem kapcsolható. Jelezve, ezek a jelöletlen poémák a szerző igazi énversei.”⁸ És mi van, ezenfelül, ha a nő és a férfi mellett, vagy: helyett, „férfias nő” illetve „nőies férfi” megszólalási pólusokra merülnek fel itt? Ha tehát éppenséggel ERRE VOLT GONDOLVA, amellet, hogy – miként attól Szászi rögeszmésen képtelen szabadulni – „Jancsi vélhetően a szerző alteregója.” Aki „monologizál”.⁹ Akár, persze. S „a költő ezt próbálja meg két hangra szétírni, szétbontani”.¹⁰ Nem kívánok ennek átláttatása és elfogadtatása érdekében a *gender* szerteágazó elmélethalmazára hivatkozni, ennyi teória ugyanis bízvást megárdhatna Szászinak. Nem, inkább csak megint egy Goethe: pusztán a *Wahlverwandschaften*ben is, miként arra már a Krisztusban boldogult, jó Balassa Péter is figyelmeztetett, elég és érdemes megnézni: ki férfi, ki nő, ki mennyire és milyenféleképpen ez vagy az (valójában)? Szóval, ha minden végeredményben egy nézetre és szólamra hullik vissza? Minden oszcilláció és széttagozódás?! Akkor mi van? Az van, hogy Szászi Zoltán rosszindulatú akadékoskodásának: nincsen, nem lehet igaza!

Persze, akkor kinek van igaza? Talán nekem *sincsen*, természetesen, mint ahogyan senkinek sem lehet teljességgel. Amikor tehát azt írom: „A jancsis hangütés, szemlélet, perspektíva, gondolkodás- és élményvilág nagyon eredeti, értékes, poénos. Egyben komoly költészeti értékeket is tartalmaz, amit utólag is érdemesnek látszik az adott szövegréteg kizárólagosításával kiemelni, ezáltal a maga igazi jelentőségében felmutatni.”,¹¹ akkor... Nos, akkor, meglehet, tévedek végső értékelésemben. Azonban az anyag utólagos (át)alakításának szerzői-szerkesztői joga semmikor nem válhat kérdésessé! Mert, még egyszer, és végső „magyarázatként”: „mintegy automatikusan, alapvetően »önműködően« [...] megy [...] itt előre a képlékeny élettörténet, helyzettörténet (persze, nem olyan kontúrosan, mint egy valódi eposzban, hanem elmosódóbban és véletlenszerűségektől, tényleg esetlegességektől tarkítva,

---

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ FELLINGER i. m., 144-145.

akár valamiféle »körforgásában« vagy »következetlenségében« is a felmerülő momentumoknak – de éppen ez az érdekes), és ennek folyam(at)át bontja meg olykor-olykor Jancsinak és Juliskának valamely verse. Ezek a művek »felelgetnek« egymásnak, a különféleségen belüli egység önmagában oszcilláló szólam-perspektíváiként. Objektív a történet-mesélő alapszövegek hangja, és amikor személyesebb a megszólalás vagy megszólítás történik, akkor lesznek (fikcionálisan is) »fiktívvé« a versek.”¹²

S annyira inspirálóan, hogy az újabb, elmélettel átítatott szemléletű irodalmárok egyik-másik képviselőjét egészen elragadtatott interpretációkra is sarkallhatják. Az ilyesminek jó példája Malek Ízisz munkája.¹³ Aki megállapítja. „Fellinger Károly verseiben mindenekelőtt az a szerzői szándék érezhető a *legjobban* [sic! és kiemelés: Zs. Z.], mely a két figura közös életébe, gondolataikba és élményeikbe kíván bepillantást nyújtani az olvasónak. A szereplők tényleges életeseményei nem jelennek meg a szövegben, de a versek között jelentkező hézagokból, elejtett információfoslányokból mégis megismerjük azt. A kötetben szereplő versek elsődleges célja a két szereplő egymáshoz való viszonyulásán keresztül való láttatás. Az olvasó nem kap a kezébe konkrét cselekményszálát, hanem Jancsi és Juliska egymásról és kapcsolatukról írott verseiből ismeri meg életüket.”

Aligha csupán a saját értelmezési ajánlatával lényegében egybehangzó megfigyelés kelti fel itt a szerkesztő szimpátiáját... Sokkal inkább a számára szimpatikus recepcióesztétikai dogma, amely, persze, annyira helytálló, hogy minden valamire való irodalmi alkotásra igaznak kell lennie: „a kötetben kibomló többretegű szimbólumrendszer sokadszori újraolvasás után is újabb és újabb értelmezési lehetőségeket rejt”.¹⁴ Ez a mondat a befogadáselmélet jegyében született bármely más könyvbírálatban is leíródhatott volna, amint hogy bizonyosan le is íródott már. Számtalanszor. Csakhogy... Csakhogy „Az értelmezői horizontot már a kötet első verseinek bibliai színezete kiszélesíti: Jancsi és Juliska Ádám és Éva alteregóiként, a bennünk élő örök emberi tapasztalatok archetípusaiként jelennek meg, hiszen mindannyian az erdőben bolyongó Jancsik és Juliskák vagyunk a bűnbeesés óta. Ez az útkeresés a felvázolt életszituációban és a versekben nagy hangsúlyt kapó, a transzcendenshez való kapcsolódás utáni vágyban mutatkozik meg.”¹⁵ Northrop Frye

---

¹² FELLINGER *i. m.*, 145-146.

¹³ Malek Ízisz, *Egy identitás elbizonytalanodásának története* = ÚjNautilus, <http://ujnautilus.info/egy-identitas-elbizonytalanodasanak-tortenete>

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

mester lenne érvényes ilyen mértékben, avagy a Biblia valláserkölcse igazítaná lépteinket ennyire erősen még a mai, szekularizált korszakban is? Mindegy is. A fontos az, hogy Malek Ízisz félreismerhetetlen szakmaisággal: szakmai nyelven fogalmazza meg azt, ami emberileg, etikailag, egzisztenciálisan érvényes. Interpretációs szemináriumon: jeles! Hiszen mi többet várhatnánk irodalomtól és irodalomkritikától?!

„Fellinger Károly *Jancsi és Juliskája* – zárja bemutatását az interpretátor – egy több szinten szerveződő, roppant sűrűszövésszerű mű, mely az *Utószó*-ban is részletezett határozott szerkesztési elven túl, egy néhol szétíródó, néhol újból összefonódó, [de] mindenképpen egyedinek nevezhető szimbólumrendszer rejt. Ez a fellingeri világ a meseirodalom hagyományait is magában rejtve az identitás elbizonytalanodásának létérzését és újraalkotásának történetét írja újra két alak [...] megszólalásain keresztül.”¹⁶

Nocsak! Gondoltam volna?

Gondolta a fene.

De gondolja most már – legalábbis valamennyire, ez a kihüvelyezhető „imperatívusz”, üzenet itten – maga Fellinger Károly is!

---

¹⁶ Uo.